

نقش اجتماعی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۳۰

تاریخ تأیید: ۱۴۰۳/۰۵/۲۵

رضا لک علی آبادی*

چکیده

فهم دشمنان انقلاب اسلامی از رابطه حوزه‌های علمیه و حکومت دینی، موجب شکل‌گیری جریانی برای سکولارسازی حوزه‌های علمیه شد. پس از هشدار آیت‌الله خامنه‌ای و مطالبه انقلابی ماندن حوزه‌های علمیه، اصطلاحات «حوزه انقلابی» و «طلبه انقلابی» بیش از پیش مطرح شد. از مهم‌ترین شاخصه‌های طلبه انقلابی، حضور فعال در عرصه‌های اجتماعی است. پژوهش حاضر با استفاده از روش تحلیل مضمون، به واکاوی مطالبات و توقعات اجتماعی آیت‌الله خامنه‌ای از طلاب می‌پردازد و ضمن استخراج مضامین و ترسیم و تحلیل شبکه مضامین، ابعاد نقش اجتماعی طلبه انقلابی را در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در سه بُعد سیاسی، فرهنگی و خدمات اجتماعی بررسی کرده است. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده، مهم‌ترین مطالبات اجتماعی آیت‌الله خامنه‌ای از طلبه انقلابی؛ نگرش صحیح از رابطه اسلام و سیاست، داشتن آگاهی سیاسی و قدرت تحلیل، پاسداری از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب، داشتن روحیه مبارزاتی، فهم صحیح از جایگاه تبلیغ داشتن، علم به دین و اوضاع جامعه، توجه به تهذیب نفس و مسائل اخلاقی و فهم صحیح از جایگاه تبلیغ داشتن است.

واژه‌های کلیدی: نقش اجتماعی، طلبه انقلابی، منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، نقش سیاسی طلبه، حوزه انقلابی.

مقدمه

انقلاب اسلامی، حکومتی با ماهیت دینی و برآمده از فقه شیعه است و با رهبری مرجعیت شروع شد و همچنان ادامه دارد. هدف حکومت اسلامی؛ حاکمیت اسلام و غایتش، ایجاد تمدن نوین اسلامی است و در ذات خود عواملی مانند استقلال، عدالت، ظلم‌ستیزی و... دارد که موجب دشمنی مستکبران با آن است.

فهم دشمنان از اینکه مهم‌ترین پایگاه حمایتی و تقویتی جمهوری اسلامی، عالمان دینی و حوزه‌های علمیه هستند، باعث شد دشمن برای جدایی حوزه‌ها از حکومت اسلامی و سکولار کردن حوزه‌های علمیه تمرکز کند.

در چنین فضایی هشدار مقام معظم رهبری - آیت‌الله خامنه‌ای - مبنی بر انقلابی ماندن حوزه‌های علمیه، محققین و فضایی حوزه را بر آن داشت که به ابعاد مختلف موضوع حوزه انقلابی و طلبه انقلابی ورود کنند.

پس از تأکید ایشان بر انقلابی بودن طلاب، دغدغه‌مندان بسیاری به ابعاد مختلفی از این مسأله پرداخته‌اند. طلاب بدنه اصلی حوزه علمیه در ارتباط با مردم و جامعه‌اند. معمولاً در بحث انقلابی بودن طلبه، مباحث فردی طلبه مورد توجه قرار می‌گیرد و کمتر به کنش‌های اجتماعی او پرداخته می‌شود و این در حالی است که به فرمایش آیت‌الله خامنه‌ای نفوذ و تأثیر اجتماعی و جریان‌ساز بودن طلاب، عاملی است که توجه دشمن را به حوزه علمیه جلب کرده است.

بررسی نقش اجتماعی طلبه انقلابی، علاوه بر کمک به تبیین صحیح وضع موجود، شناخت بهتر وضع مطلوب و قضاوت دقیق‌تر تاریخ حوزه علمیه و عالمان آن، می‌تواند منشأ توصیه‌های رفتاری جزئی و اثرگذار تبلیغی برای طلاب باشد.

همچنین امروزه وجود جنگ تمام‌عیار فرهنگی-شناختی دشمنان اسلام و انقلاب در مخدوش نشان دادن حوزه و روحانیت بر کسی پوشیده نیست و این مسأله ضرورت توجه به کنش‌های اجتماعی طلاب انقلابی را برای تقویت نقاط قوت و ترمیم نقاط ضعف بیشتر می‌کند.

موضوع طلبه انقلابی به‌طور خاص پس از به ثمر رسیدن انقلاب اسلامی مورد توجه قرار گرفته است و اگرچه مسأله «نقش اجتماعی طلبه انقلابی» به‌طور خاص موضوع پژوهش یا پایان‌نامه‌ای نبوده است، اما در موضوعات اعم یا مشابه تحقیقاتی انجام شده است. در موضوعات اعم آثار فراوانی با رویکردهای مختلف وجود دارد. تحقیق حاضر بعد از بررسی ابعاد مختلف نقش اجتماعی طلبه اجتماعی در فرمایشات مقام معظم رهبری، به‌جانمایی آن در اندیشه و منظومه فکری ایشان می‌پردازد که رابطه طلبه انقلابی با حوزه انقلابی، انقلاب اسلامی و تمدن اسلامی را روشن می‌کند.

۱. چارچوب مفهومی پژوهش

۱-۱. نقش اجتماعی

نقش اجتماعی (social role) یک اصطلاح در علوم اجتماعی است. مفهوم نقش را در ابتدای قرن بیستم چارلز هورتون کولی و هربرت مید عنوان کردند و تاکنون به‌صورت منظم و علمی توسعه پیدا کرده است و موارد استعمال فراوان آن در قلمرو وسیع علوم انسانی مورد تأیید روان‌شناسان و جامعه‌شناسان واقع شده است. (توسلی، ۱۳۸۶: ۳۰۱)

شرح مید از چگونگی تکوین آگاهی و خود، از طریق رشد تدریجی قدرت بازی کردن در نقش دیگران از کودکی و نگرستن به اعمال خود از زاویه دیگران، یکی از بزرگ‌ترین دستاوردهایش است. (لوئیس، ۱۳۹۴: ۴۴۶)

اگرچه مفهوم ایفای نقش مید؛ یعنی در نظر داشتن رویکردهای دیگران نسبت به خود فرد، با آنچه که جامعه‌شناسان جدید مانند لیتون و پارسون در تعریف نقش می‌گویند، متفاوت است و آن‌ها نقش را برآوردن انتظاراتی که لازمه یک شغل است، تعریف کرده‌اند؛ اما کمتر جای بحث است که نظریه جدید نقش با وام گرفتن آزادانه از مید غنی شده است. (همان: ۴۵۲)

از نظر لیتون؛ نقش شامل نگرش‌ها، ارزش‌ها و رفتاری است که از سوی جامعه به فرد یا افرادی که این پایگاه را اشغال می‌کنند، داده می‌شود. (لوئیس، ۱۳۸۵: ۲۷۱) یک نقش نشان‌دهنده جنبه پویای یک پایگاه اجتماعی است و زمانی که فردی حقوق و وظائفی مربوط به یک پایگاه را مورد استفاده قرار می‌دهد، اقدام به ایفای نقش کرده است. از نظر او نقش و پایگاه دو روی یک سکه بوده و از یکدیگر غیرقابل تفکیک می‌باشند. (رامپور، ۱۳۸۰: ۵۹۲)

همچنین بروس کوئن می‌گوید:

«نقش به رفتاری اطلاق می‌شود که دیگران از فردی که پایگاه معینی را احراز کرده، انتظار دارند. نقش‌های مناسب به صورت بخشی از فرایند اجتماعی شدن به فرد آموخته می‌شود و سپس او آن‌ها را می‌پذیرد.» (بروس،

۱۳۷۸: ۸۳)

نقش اجتماعی انتظارات اجتماعی همراه با موقعیت‌ها و منزلت‌های اجتماعی خاص را روشن می‌سازد؛ این انتظارات که بنیانی اجتماعی دارند، به نقش قوام می‌بخشند. (مارشال، ۱۳۸۸: ۱۰۱۴) البته همیشه ایفای نقشی که دیگران از فرد انتظار دارند با میل و شوق رد صورت نمی‌گیرد و اگر اجرای نقش اولویتی در زندگی فرد نداشته باشد و صرفاً به جهت انتظار دیگران یا ایجاب ضرورت آن را انجام دهد که غالباً با فشار روانی همراه است، این حالت را دلسردی از نقش (role distance) گویند. (بروس، ۱۳۷۸: ۸۷)

پایگاه‌ها و نقش‌های اجتماعی را می‌توان به دو نوع انتسابی و اکتسابی تقسیم کرد: نقش‌های انتسابی را جامعه به افراد می‌دهند جدایی از کیفیات یا تلاش‌هایی که به آن‌ها انجام می‌دهند؛ اما نقش‌های اکتسابی را افراد خود با تلاش‌هایشان به دست می‌آورند. (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۶: ۲۸)

نقش اجتماعی را فرهنگ تعریف می‌کند و شرکت‌کنندگان در هر وضعیت اجتماعی نسبت به رفتار همدیگر انتظارات متقابل دارند. این انتظارات عمدتاً ناشی از آنچه که به‌مرور زمان شیوه رفتاری مناسب طبیعی یا درست در شرایط به‌خصوص تلقی کرده‌ایم، می‌باشد. (درسلر، ۱۳۸۸: ۱۷۸)

مفهوم نقش با مفهوم موقعیت اجتماعی رابطه دارد، گرچه باید از آن‌هم متمایز شود. موقعیت، عنصری از ساختارشناسی سازمانی، جایگاهی در فضای اجتماعی و مقوله‌ای از عضویت سازمانی است. به این ترتیب، نقش جنبه‌ای از فیزیولوژی سازمانی است و مستلزم کارکرد، انطباق و فرایند است. اگر گفته شود شخص موقعیت اجتماعی را اشغال می‌کند، بیان معناداری است؛ اما اینکه بسیاری می‌گویند کسی نقشی را اشغال می‌کند، درست نیست. (لوئیس، ۱۳۸۵: ۲۷۱)

ویژگی‌های اصلی نقش‌های اجتماعی را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

- ۱- نقش‌های اجتماعی پدیده‌هایی نه فردی؛ بلکه دقیقاً جمعی هستند.
- ۲- در هر جامعه و زمان گروه‌های اجتماعی نقش‌های ویژه بر عهده دارند. پویایی جامعه و گروه‌ها را می‌توان با توجه به دگرگونی نقش‌های آن‌ها، سنجید.
- ۳- هر نقش با انتظاری خواص از جانب دیگران همراه است و عدم ایفای درست آن موجبات تعجب به دیگران را فراهم می‌سازد.
- ۴- تعدد نقش‌های انسان در همه جوامع وجود داشته است؛ اما جوامع جدید با تعدد حرفه‌ها و سمت‌ها بر شمار نقش افزوده است.

۵- تنوع نقش‌ها امری طبیعی است و بر گوناگونی پایگاه‌های اجتماعی متکی است. (ایمانی جاجرمی، ۱۳۸۶: ۲۹)

با عنایت به آنچه بیان شد نقش اجتماعی یک قشر خاص از جامعه؛ مانند طلبه انقلابی در اندیشه و منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، انتظاراتی است که ایشان از رفتار اجتماعی طلبه انقلابی دارد که این انتظارات برآمده از نگاه ایشان به فرهنگ و جامعه و موقعیت و منزلت اجتماعی است که برای طلبه انقلابی قائل است.

۲-۱. ابعاد نقش اجتماعی

طلبه بودن، جایگاهی اکتسابی است که با توجه به تعدد وظائف طلاب، می‌توان آن را به ابعاد زیادی تقسیم کرد؛ ولی مهم‌ترین ابعاد اجتماعی رفتار طلاب را می‌توان ذیل سه عنوان سیاسی، فرهنگی و تبلیغی جای داد:

بعد سیاسی: رفتارهایی که فرد در تعامل یا مواجهه با پدیده‌های سیاسی مانند حکومت، مسئولان، نهادهای حاکمیتی و... انجام می‌دهد.

بعد فرهنگی: اگرچه اختلافات زیادی در تعریف فرهنگ وجود دارد، اما مقصود ما از فعالیت فرهنگی، رفتارهایی است در راستای ارزش‌ها و هنجارها و که تأثیر اجتماعی دارد، مانند شرکت در فعالیت‌های جهادی.

بعد تبلیغی: از آنجا که موضوع تحقیق پیرامون طلبه انقلابی است، مقصود از تبلیغ، نوعی از فعالیت‌های طلبگی است که به آن تبلیغ دینی گویند، مانند منبر رفتن. تبلیغ در اصل فعالیت اجتماعی است و اگرچه می‌تواند شامل فعالیت‌های فرهنگی و سیاسی نیز باشد؛ اما در تحقیق حاضر به‌عنوان قسیم فعالیت فرهنگی و فعالیت سیاسی ذکر شده که در آن به نقش اجتماعی تبلیغ دینی به‌عنوان وظیفه‌ای طلبگی، خواهیم پرداخت.

۳-۱. انقلابی بودن

انقلابی بودن به معنای پایبندی به اهداف، ارزش‌ها، آرمان‌های یک انقلاب است. حفظ هویت انقلابی و به تعبیری انقلابی ماندن نیازمند استقامت در مسیر انقلاب است و «مشکل‌تر از انقلابی بودن و گرایش انقلابی داشتن، انقلابی ماندن است.» (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی: ۱۴۰۱/۳/۴)

در تحقیق حاضر مفهوم انقلابی بودن از منظر آیت‌الله خامنه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. انقلابی بودن، توقعی است که آیت‌الله خامنه‌ای از آحاد افراد جامعه دارد، در این باره می‌گویند: «انقلاب مال همه است، انقلاب یک شط جاری است... و همه می‌توانند انقلابی باشند... همه انقلابی باشند تا بتوانیم این راه [دستیابی به اهداف انقلاب] را با موفقیت پیش برویم.» (بیانات در بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی ره: ۱۳۹۵/۳/۱۴)

به خلاف معنای مثبتی که از انقلابی بودن ارائه شد، دشمنان و منتقدان انقلاب اسلامی و حتی برخی از فعالان سیاسی درون نظام اسلامی، انقلابی بودن را به معنای بی‌برنامه بودن، منطقی نبودن در تفکر و افراطی بودن در عمل معنا می‌کنند که همواره مقام معظم رهبری در تبیین معنای انقلابی بودن به نقشه دشمنان در این باره که با دوگانه‌سازی‌ها، انقلابی بودن را افراطی بودن نشان می‌دهند مقابله کرده است. (بیانات در دیدار اقشار مختلف مردم: ۱۳۹۴/۶/۱۸ و بیانات در بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی ره: ۱۳۹۵/۳/۱۴) شاخصه‌های انقلابی بودن برای افراد مختلف و با توجه به جایگاهی که دارند، متفاوت خواهد بود مثلاً برای فردی که نماینده مجلس است ساده زیستی، مسئولیت‌پذیری، مردمی بودن، دنبال حل مشکلات اساسی کشور بودن، اجتناب جدی از تبعیض و فساد، همکاری صمیمانه با دیگر دست‌اندرکاران مدیریت کشور، عوام‌زده نبودن و جو زده نشدن و پایبندی به قانون اساسی (بیانات در دیدار نمایندگان مجلس شورای اسلامی: ۱۴۰۱/۳/۴)

شاخصه‌های انقلابی بودن است، در حالی که برای وزیران، شاخصه انقلابی بودن؛ حرکت بر روی ریل انقلاب در بخش‌های مختلف مدیریتی است. (بیانات در نخستین دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت سیزدهم: ۱۴۰۰/۶/۶)

با مراجعه به بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، موارد زیر را می‌توان شاخص‌های عمومی انقلابی بودن، عنوان کرد:

- ۱- پایبندی به مبانی و ارزش‌های اساسی اسلام و انقلاب؛
- ۲- هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب و همت بلند برای رسیدن به آن‌ها؛
- ۳- پایبندی به استقلال کشور؛
- ۴- حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن؛
- ۵- رعایت تقوای دینی و سیاسی. (بیانات در بیست و هفتمین سالگرد رحلت امام خمینی علیه السلام: ۱۳۹۵/۳/۱۴)

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای رمز موفقیت نظام اسلامی، انقلابی عمل کردن است و نقطه اصلی تمام ضعف‌های آن، انقلابی عمل نکردن است، ایشان می‌گویند: «در این عقب‌ماندگی‌ها مقصّر خود ما هستیم، خود ما مسئولین مقصّریم؛ مردم هم در یک بخش‌هایی ممکن است دخالت داشته باشند. این عقب‌ماندگی‌ها باید جبران بشود؛ این به خاطر انقلابی عمل نکردن ما است. ما هر جا انقلابی عمل کردیم، عقب‌ماندگی نداشتیم، هر جا از انقلاب کوتاه آمدیم، یک حرکت غیرانقلابی و حرکت ناشی از کسالت و بی‌توجهی انجام دادیم، عقب‌ماندگی به وجود آمد.» (بیانات در ارتباط تصویری با مردم آذربایجان شرقی: ۱۳۹۹/۱۱/۲۹)

۴-۱. طلبه انقلابی

طلبه انقلابی، طلبه‌ای است که به لحاظ افکار و رفتار ملتزم به انقلاب اسلامی باشد؛ یعنی به لحاظ مبانی، معتقد به حضور دین در سیاست است و از نظر شرعی خود را موظف به تلاش برای تحقق آرمان‌های سیاسی اسلام می‌داند و معتقد به

حقانیت نظام مقدس جمهوری اسلامی است و به لحاظ عملی در تلاش برای حفظ، دفاع و نشر آرمان‌ها و ارزش‌های انقلاب اسلامی است.

در برابر عالم و طلبه انقلابی، عالم و طلبه غیرانقلابی قرار دارد. اگرچه این اصطلاح در سپهر ادبیات سیاسی اجتماعی ایران بعد از انقلاب اسلامی رواج یافت ولی حقیقت و روح آن در گذشته وجود داشته است. «استکبار وقتی که از نابودی مطلق روحانیت و حوزه‌ها مأیوس شد دو راه برای ضربه زدن انتخاب نمود؛ یکی راه ارباب و زور و دیگری راه خدعه و نفوذ در قرن معاصر. وقتی حلقه ارباب و تهدید چندان کارگر نشد، راه‌های نفوذ تقویت گردید. اولین و مهم‌ترین حرکت، القای شعار جدایی دین از سیاست است که متأسفانه این حربه در حوزه و روحانیت تا اندازه‌ای کارگر شده است تا جایی که دخالت در سیاست دون شأن فقیه و ورود در معرکه سیاسیون تهمت وابستگی به اجانب را به همراه می‌آورد.» (امام خمینی، ۱۳۹۸: ۹)

۵-۱. منظومه فکری

آنچه بیشتر در ادبیات موجود علوم سیاسی و اجتماعی مورد بحث قرار گرفته، «نظام فکری» یا سیستم اندیشه می‌باشد. برخی نظام را معادل مفهوم سیستم می‌دانند. واژه سیستم از کلمه یونانی Systema مشتق شده و به مجموعه‌ای از واحدها یا عناصر مرتبط به هم اشاره دارد که به‌منظور تأمین اهداف از پیش تعیین شده در ارتباط و تعامل با یکدیگر فعالیت می‌کنند. (توکلی، ۱۳۸۳: ۴۸)

برخی نیز معتقدند واژه نظام برگرفته از ریشه نظم است، نظم نتیجه نهایی انتظام و در نتیجه ذات زندگی است؛ از این رو از دیرباز مفهوم جامعه را با کلمه نظم اجتماعی به کار می‌برند. به همین دلیل پارتو و پارسونز کلمه نظام را به معنی مجموعه یگانه از حوزه علوم فیزیکی و زیستی اتخاذ و نظام اجتماعی را جایگزین نظم اجتماعی کرده‌اند.

جامعه به دلیل مناسبات یا بستگی‌ها و روابط متقابل اجتماعی بین سازمان‌ها و نهادهای اجتماعی است که نظام نام گرفته است. (ویلیام، بی‌تا: ۲۶۳) «دوروسنی» معتقد است نظام یعنی مجموعه‌ای متشکل از عوامل گوناگون که بر یکدیگر به‌طور پویا اثر می‌گذارند و برای به انجام رساندن کار یا دست یافتن به هدف خاصی، سازمان یافته‌اند. (جهانیان، بی‌تا: ۶۷)

به‌طور کلی می‌توان گفت؛ نظام مجموعه‌ای از اجزای به هم وابسته که به علت وابستگی حاکم بر اجزای خود، کلیت جدیدی را احراز کرده و از نظم و سازمان خاصی پیروی می‌نماید و در جهت تحقق هدف معینی که دلیل وجودی آن است، فعالیت می‌کند.

تعریفی که در فرهنگ فرانسوی روبرت آمده، نظریه را نوعی معادل با منظومه در نظر گرفته است. از این منظر نظریه مجموعه سازمان یافته از ایده‌ها و مفاهیم مجرد است که یک زمینه‌ی ویژه را موضوع خود قرار می‌دهد و آن را تشریح و روشن می‌سازد. این فرهنگ، واژه‌ها و مفاهیم همسایه نظریه را بلافاصله معرفی می‌کند تا بتواند سیستم خود را شفاف‌تر کند. این واژه‌ها عبارت‌اند از: مفهوم، دکترین، سیستم، تز.

روبرت، نظریه را منظومه‌ای (سیستمی) متشکل از فرضیه شناخت‌های واری شده و قواعد منطقی معرفی می‌کند که در یک حوزه علمی مطرح می‌شود؛ مانند نظریه ریاضی مجموعه‌ها. به دیگر سخن نظریه مجموعه از شناخت‌های سازمان یافته به‌صورت یک منظومه (سیستم) است.

بر همین پایه می‌توان گفت؛ منظور از منظومه فکری، نظام منسجم و درهم‌تنیده‌ای از مفاهیم و نظریه‌ها است که بر مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی مشخصی بنا شده باشد.

در حقیقت می‌توان گفت: منظومه فکری، نوعی فرانظریه یا نظریه بزرگ است که از دل آن نظریه‌های خردتری قابل استنتاج می‌باشد. منظومه فکری تنها در خصوص اندیشمندانی طرح و معنا می‌یابد که مبانی معرفتی و کلانی دارند. این اندیشمندان بر پایه جهان‌بینی روشن و مشخصی در خصوص موضوعات مختلف اقدام به بحث و نظریه‌پردازی می‌کند. برای شناخت و ترسیم منظومه فکری یک محقق، لازم است مبانی فکری و مفاهیم مرکزی مورد بررسی، ابتدا شناسایی شود. نظریه‌ها بر پایه همین مبانی و مفاهیم و متصل به آن شکل می‌گیرند. به عبارت دیگر دال مرکزی بسان حلقه اتصال بخش‌های مختلف است که نظریه‌ها بر مدار این مفهوم مرکزی می‌چرخد و یک منظومه را شکل می‌دهد. (سیاهپوش، ۱۳۹۵: ۱۹)

۶-۱. منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، مجموعه نظام‌مند و متشکل از اجزاء و عناصر مرتبط و هدفمند است که بر محور «توحید» به عنوان هسته مرکزی این منظومه در عرصه نظام بینشی، ارزشی و کنشی قابل ملاحظه است. با مراجعه به بیانات و آثار می‌توان منظومه فکری ایشان را در سه بخش پیگیری کرد:

۱- نظام بینشی که به مبانی عمیق فکری و فلسفی در عرصه‌های هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی و انسان‌شناسی می‌پردازد.

۲- نظام ارزش‌شناختی که در ساحت مادی و معنوی به تبیین ملاک ارزش‌گذاری و تعریف خوب و بد می‌پردازد و اعم از ارزش‌های اخلاقی و معنوی است.

۳- نظام کنشی و اجتماعی که در بردارنده هست و نیست‌ها و باید و نبایدهای اجتماعی است. رفتارهای انسان‌ها بر اساس نظام ارزشی و بینشی شکل می‌گیرد. نظام رفتارها، مجموعه‌ای از رفتارهای ارادی انسان‌ها است که در راه نیل به اهداف مشخص هماهنگی دارند. اهداف؛ یعنی مقاصدی که نظام اجتماعی برای رسیدن به آن طراحی شده است، نتیجه مبانی بینش این نظام است و اجزای نظام برای رسیدن به آن سازمان‌دهی و تنظیم می‌شوند. (خسروپناه، ۱۳۹۶: مقدمه)

مهم‌ترین شاخصه فکری و عنصری محوری در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، توحید محوری است که برآمده از اعتقاد راسخ ایشان به دین اسلام است. ایشان با تصریح بر اهمیت توحید در افکار و جهان‌بینی اسلامی، توحید را محور همه افکار و برنامه‌ها و زندگی فرد مسلمان می‌داند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۵: ۱۹۷)

توحید صرفاً در حد فکری فلسفی که کارزار حضورش فقط ساحت اندیشه و اندیشمندان باشد، نیست بلکه توحید اسلامی ساری و جاری در عرصه‌های مختلف زندگی فردی و اجتماعی است. (همان: ۲۱۹)

در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای جریان توحید در عرصه‌های مختلف زندگی، حاصل تعهدی است که اعتقاد به توحید ایجاد می‌کند که از آن به «ایمان» تعبیر می‌شود که در بیانات ایشان سراسر حیات اجتماعی بشر را گرفته است: «تعهدی که توحید به یک جامعه موحد می‌دهد شامل مهم‌ترین، کلی‌ترین، بزرگ‌ترین، اولی‌ترین و اساسی‌ترین مسائل یک جامعه است؛ مثل چه؟ مثل حکومت، مثل اقتصاد، مثل روابط بین‌الملل، مثل روابط افراد با یکدیگر که این‌ها مهم‌ترین حقوق اساسی است برای اداره زندگی یک جامعه. ما معتقدیم که تعهد توحید و مسئولیتی که بار دوش موحد می‌شود، مسئولیتی است در حد تکالیف اساسی و حقوق اساسی یک جامعه.» (همان: ۲۲۴)

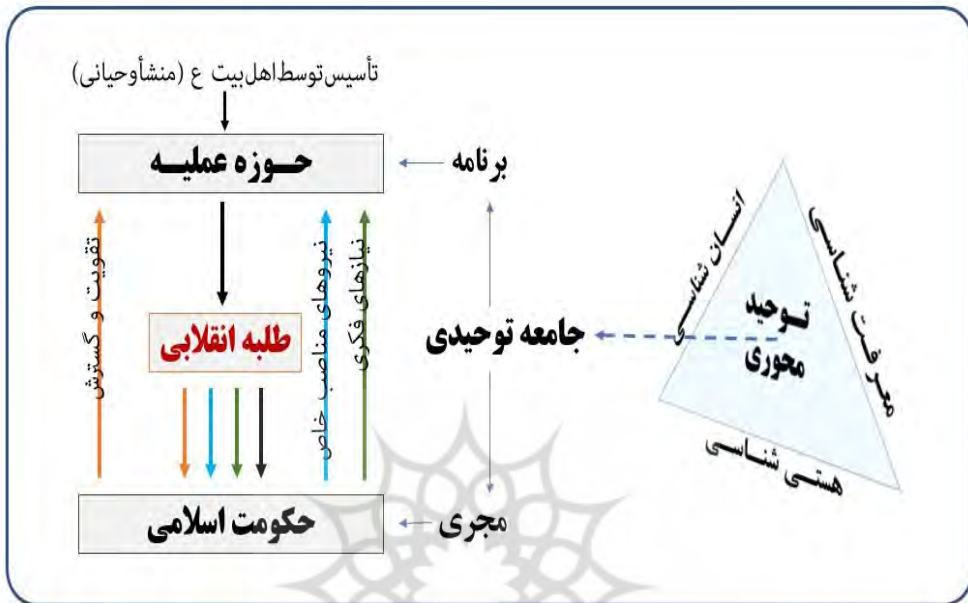
در هستی‌شناسی یا وجودشناسی (Ontology) معتقدند؛ هستی را دارای هدف، مبدأ، معاد، نظام اکمل و جلوه ظهور حق تعالی می‌داند. در نگاه توحیدی ایشان غایت القصوای هستی، یگانه‌پرستی و تسلیم در برابر ذات اقدس اله است. (خسروپناه: ۱۳۹۶: ۴۴۰/۱)

همچنین از موارد هستی‌شناسی مورد توجه و تأکید آیت‌الله خامنه‌ای، می‌توان به وجود سنت‌های الهی به‌عنوان قوانین واقعی و تکوینی حاکم بر عالم و تخلف‌ناپذیر، اشاره کرد. (بیانات در دیدار مردم قم: ۱۳۹۴/۱۰/۱۹)

در معرفت‌شناسی یا شناخت‌شناسی (Epistemology)، ضمن نقد مبنای معرفت‌شناسی غربی، معتقدند که «در پرتو مباحث معرفت‌شناسی اسلامی بر این باور است که ابزار معرفت و شناخت حس، وهم و خیال، عقل و قلب و وحی است.» (خسروپناه، ۱۳۹۶: ۴۵۶/۱)

آیت‌الله خامنه‌ای در انسان‌شناسی (Anthropology)، انسان را موجودی می‌داند که هم استعداد رشد و تعالی و هم استعداد تنزل و سقوط در وجود او، صورتی بالقوه دارد؛ هر انسانی در درون خود یک نفس سرکش دارد که در صورت مراقبت، انسان را به هلاکت نخواهد انداخت و نفس انسانی، مایه پیشرفت او خواهد شد. اگر این غرایز درست کنترل شوند، در راه صحیح به کار گرفته شوند، انسان را به اوج کمال خواهند رساند و این، دلیلی بر فلسفه آفرینش وجود انسان است. (بیانات در دیدار معلمان و اساتید دانشگاه‌های خراسان شمالی: ۱۳۹۱/۷/۲۰)

جایگاه طلبه انقلابی و نسبت آن با انقلاب اسلامی و نسبت آن دو با منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای در نمودار زیر آمده است:

۲. روش پژوهش

این پژوهش یک مطالعه کیفی با روش تحلیل مضمون به منظور سازمان‌دهی داده‌ها با شیوه استقرایی - اکتشافی است. این روش توسط «دیوید مک‌کلند» در سال ۱۹۶۷ پایه‌گذاری شده و متعارف‌ترین روش تحلیل داده‌های کیفی است. در این روش پژوهشگر از طریق طبقه‌بندی داده‌ها و الگویابی درون داده‌ای و برون داده‌ای به یک گونه‌شناسی تحلیلی دست می‌یابد.

در این پژوهش به منظور استخراج و صورت‌بندی مفهومی اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای در باب نقش اجتماعی طلبه انقلابی از ظرفیت‌های تحلیلی روش تحلیل مضمون مانند قالب مضامین و شبکه مضامین استفاده خواهد شد. بدیهی

است که در کاربست روش تحلیل مضمون از نرم‌افزارهای تحلیل کیفی متن مانند مکس کیودا، ان وی وو، اطلس تی آی و... می‌توان استفاده کرد؛ در تحقیق حاضر برای پردازش و تحلیل کیفی متن گفتارها و مکتوبات آیت‌الله خامنه‌ای از نرم‌افزار مکس کیودا استفاده خواهد شد.

۳. یافته‌های پژوهش

توقعات اجتماعی آیت‌الله خامنه‌ای از طلاب، نشان‌دهنده نقش اجتماعی طلبه انقلابی در منظومه فکری ایشان است که با بررسی مجموعه توصیه‌ها، توقعات اجتماعی ایشان از طلبه، ذیل سه عرصه کلی سیاسی، تبلیغی و فرهنگی ارائه شده است. در بخش قبل به ابعاد تفکر توحیدی آیت‌الله خامنه‌ای پرداختیم. اگرچه جداسازی کامل هر ساحت از ساحت دیگر در رفتار و عمل تفکیک‌ناپذیر است؛ چراکه هر رفتار صحیح طلبه انقلابی، می‌تواند به نوعی رفتاری تبلیغی، فرهنگی یا سیاسی تلقی شود؛ اما در تفکیک رفتارها، ملاک شباهت بیشتر رفتار به ساحت مورد نظر بوده است.

موضوعات کلی مورد تأکید و توقعات رفتاری یا توقعاتی که به رفتار

اجتماعی منجر می‌شود، در جدول ذیل مشاهده می‌شود:

ردیف	بیان توقعات	ردیف	بیان توقعات	ردیف
۱	نگرش صحیح از رابطه اسلام و سیاست	۹	مردمی بودن و حسن معاشرت داشتن	
۲	داشتن آگاهی سیاسی و قدرت تحلیل	۱۰	مخاطب شناسی	
۳	پاسداری از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب	۱۱	نکات تبلیغی	
۴	داشتن روحیه مبارزاتی	۱۲	آسیب‌شناسی تبلیغ	
۵	فهم صحیح از جایگاه تبلیغ داشتن	۱۳	گفتمان سازی	
۶	علم به دین و اوضاع جامعه	۱۴	ترویج و تبیین سبک زندگی ایرانی اسلامی	
۷	توجه به تهذیب نفس و مسائل اخلاقی	۱۵	فعالیت در عرصه خدمات اجتماعی	
۸	فهم صحیح از جایگاه تبلیغ داشتن			

بنا بر آنچه که در ابعاد نقش اجتماعی گذشت، نقش اجتماعی طلبه انقلابی را می‌توان در ضمن نقش سیاسی، نقش تبلیغی و نقش فرهنگی، بررسی کرد. برای دانستن نقش اجتماعی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای توقعات ایشان از طلبه انقلابی را باید در ضمن سه نقش یادشده تبیین کرد. در ادامه هر یک از انتظارات کلی و زیرمجموعه‌های آن را در سه ساحت رفتاری سیاسی، تبلیغی و فرهنگی به‌طور مبسوط بیان خواهد شد.

۳-۱. نقش سیاسی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

پیرامون نقش سیاسی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای باید گفت؛ حضور در عرصه سیاسی و تأثیرگذاری و احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت خود، مردم و کشور، وظیفه همه افراد یک جامعه است که نه تنها وظیفه‌ای ملی بلکه در تفکر اسلامی، وظیفه‌ای شرعی است.

بخش قابل توجهی از مطالبات و توقعات آیت‌الله خامنه‌ای از طلاب در موضوع سیاست، به فهم صحیح از رابطه اسلام و سیاست برمی‌گردد و فهم صحیح، مقدمه و عامل محرک رفتار سیاسی طلبه است.

دشمنان اسلام در چند قرن گذشته تمام سعی و تلاش خود را به کار گرفته‌اند تا برای مسلمانان اثبات کنند، سیاست جدای از دین است. از آنجا که تفکر اسلامی با پذیرش ظلم، حکومت طاغوت و بی‌تفاوتی به سرنوشت دیگران، سازگار نیست؛ همواره استعمارگران، اسلام حقیقی را دشمن اهداف خود دیده‌اند و با آن مقابله کرده‌اند.

پذیرش جدا نبودن دین از سیاست، باعث می‌شود که عالم دین به خاطر آثار بزرگی که سیاست در جامعه دارد، متوجه مسائل سیاسی شود و از این ناحیه تکالیفی متوجه او می‌شود. از جمله ادله حضور سیاسی طلاب در جامعه، تأثیر زیاد سیاست در جامعه است. عالم دین اگر فهم عمیق سیاسی نداشته باشد و متوجه اثر آن نباشد،

همواره با تصمیمات اشتباه خود ناخواسته به جامعه و مؤمنین ضرر می‌زند که مراجعه به تاریخ نیز این نکته را تأیید می‌کند.

همچنین کنش سیاسی طلاب برای دفع فعالیت‌های ضد دینی دشمنان اسلام، لازم است که نه تنها دشمنی‌ها از ناحیه مخالفان اعتقادی مانند یهودیان و مسیحیان است؛ بلکه دشمنی استعمارگران و مستکبران عالم با اسلام حقیقی به جهت معارضه اسلام با اهداف و اغراض آن‌ها است و چنانچه بتوانند نسخه‌ای آمریکایی از اسلام ارائه دهند، نه تنها با آن مقابله نمی‌کنند بلکه مبلغ و مروج آن خواهند شد. پس دشمنی با اسلام محصور در فعالیت‌های کلیسا و معبد نیست؛ بلکه پشتوانه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و نظامی دارد و دشمنان برای مبارزه با اسلام از هیچ برنامه و استفاده از هیچ ابزاری دریغ نمی‌کنند در این میان زیرکی و فهم عمیق عالمان دین، می‌تواند نجات‌بخش جامعه دینی باشد.

و نیز حفظ و هدایت نظام اسلامی مستلزم حضور فعال طلاب و روحانیون در مسائل سیاسی است. جمهوری اسلامی به‌عنوان نظام مبتنی بر فقه شیعه که توسط مرجع دینی بنیان‌گذاری شده است و قانون اساسی‌اش توسط جمعی از فقهای شیعه نگاشته شده است؛ محاسن و معایب آن به نام عالمان شیعه و دین اسلام تمام خواهد شد و در نتیجه حوزه‌های علمیه و مجموعه روحانیت موظف است، اولاً؛ آن را حفظ و حراست کند چون با مبانی دینی آن را تشکیل داده است و ثانیاً؛ موظف به هدایت و مراقبت از حکومت دینی است تا دچار انحراف و انحطاط نشود و برای این کار باید حضور فعال در عرصه سیاسی داشته باشد و از دستاوردها و آرمان‌های انقلاب اسلامی محافظت کند.

علاوه بر فهم صحیح از رابطه اسلام و سیاست، آیت‌الله خامنه‌ای در بیانات متعدد فهم و تحلیل وضعت فعلی جهان، جهان اسلام، ایران و حوزه علمیه را از طلاب مطالبه کرده‌اند که مستلزم اموری مانند:

- آگاهی سیاسی؛ آگاهی سیاسی اگر نباشد در مسائل سیاسی به درستی نمی‌توان اعلام موضع کرد و وظیفه را تشخیص داد. طلبه انقلابی اگر نداند در دنیا چه می‌گذرد، دشمنان دین با چه سیاست‌هایی به جنگ دین و انقلاب آمده‌اند، جبهه خودی و غیرخودی را شناسد طبیعی است که نتواند به وظیفه خودش عمل کند.

- دشمن‌شناسی؛ دشمن‌شناسی از دو جنبه اهمیت فراوان دارد. اول: دانستن نقشه دشمن و شناخت امکانات او؛ دوم: فهم صحیح مقابله با دشمن بر اساس شناخت از دشمن.

- داشتن بصیرت؛ یعنی وجود چشمان تیزبینی در انسان که بتواند پشت‌صحنه‌ی مسائل پیچیده سیاسی را به‌خوبی تشخیص دهد که در فتنه‌ها مانند قطب‌نمایی راهنمای انسان می‌شود.

حضور به‌موقع در عرصه‌های سیاسی و انجام‌وظیفه علاوه بر آگاهی‌ها و بصیرت نیاز به روحیه انقلابی و جهادی، از خودگذشتگی، امیدواری، دل‌بسته دنیا نبودن و در یک کلمه نیاز به روحیه مبارزاتی دارد.

نمودار شبکه مضمونی توقعات سیاسی آیت‌الله خامنه‌ای از طلبه انقلابی:

۲-۳. نقش تبلیغی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

نقش تبلیغی طلبه انقلابی، بُعد دیگری از نقش اجتماعی او است. تبلیغ ذاتاً فعالیت اجتماعی است و جزئی از هویت طلبگی است.

در نگاه توحیدی آیت‌الله خامنه‌ای تبلیغ دین - که وظیفه علماء و روحانیت است - مهم‌ترین رکن ساختن جامعه توحیدی است. رساندن ایمان به فکرها و قلب‌های مردم کاری است که مبلغ دین انجام می‌دهد که بدون آن نه تنها جامعه توحیدی نخواهیم داشت؛ بلکه رنگ و بوی توحیدی از زندگی فردی هم رخت برمی‌بندد.

تبلیغ دین به میزانی که حائز اهمیت است، امری حساس و سخت نیز هست و در حال حاضر به جهت پیچیدگی‌های ابزار و روش تبلیغ و فعالیت بی‌سابقه و شبانه‌روزی دشمنان دین، بر حساسیت آن افزوده شده است. مبلغ برای انجام رسالت خود، علاوه بر فراگیری فنون تبلیغ باید مقدمات و زمینه‌هایی را در خود ایجاد کند. او باید فهم صحیحی از جایگاه تبلیغ داشته باشد و مسلح به علم به دین و آگاه از اوضاع جامعه باشد.

رعایت شئون اخلاقی و عامل بودن به آنچه می‌گوید و همچنین داشتن روحیه مردمی و حسن معاشرت داشتن، شرط تأثیرگذاری تبلیغ است.

هدف مبلغ از تبلیغ دین، رساندن معارف الهی به مخاطب است که در پرتو آن معارف، مخاطب راه رشد و کمال خود را می‌یابد و به سعادت و رستگاری نزدیک می‌شود به همین دلیل از مهم‌ترین مسائل تبلیغ، شناخت مخاطب است. مبلغ برای فهم نیاز مخاطب باید سنجه‌های مختلفی مانند سن، جنسیت، شغل، محل زندگی، قومیت، سطح تحصیلات و... را بررسی کند و به سؤالاتی که مخاطب دارد باید توجه کند و برای آن‌ها پاسخ مناسب داشته باشد.

علاوه بر توجه به نیازهای مخاطب، مبلغ باید به آسیب‌های مخاطب توجه کند. آسیب‌های فکری و اعتقادی امروزه به مراتب بیشتر از هر زمان دیگری وجود دارد که یکی از عوامل مهم آن گستردگی ارتباطات در فضای مجازی است و به همین جهت مبلغ باید با اندیشه‌ی ناب اسلامی از بهتری‌نش، مستدل‌ترینش و قوی‌ترینش مجهز باشد.

علما به‌عنوان مرزداران عقیده، مکلف هستند که از اعتقادات شیعیان دفاع کنند پاسخ شبهات مطرح شده در جامعه را بدهند. درک ذهنیت مخاطب و سؤالات او همراه با شناخت شبهاتی که در جامعه تزریق می‌شود، عامل فهم صحیح، آسیبی است که متوجه مخاطب است. مبلغ برای مقابله با خرافات و انحرافات در جامعه علاوه بر علم و دانش باید شجاعت در اقدام و حلم و متانت در برخورد داشته باشد.

در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، جوانان و دانشجویان مهم‌ترین مخاطب برای تبلیغ هستند که در تعامل با آن‌ها مبلغ باید با دلسوزی تمام، آگاهی بالا و سعه‌صدر، شنونده خوبی برای سؤالات جوانان باشد و بتواند تکیه‌گاه و مورد اعتماد آن‌ها باشد. تبلیغ در نظر آیت‌الله خامنه‌ای به معنای رساندن پیام به قلب مخاطب است؛ لذا مبلغ باید دارای صفای باطن باشد و علاوه بر آگاهی از دین، باید فنون تبلیغ را به‌خوبی بلد باشد.

مبلغ باید از زمان‌های مناسب با تبلیغ مانند ماه رمضان، ماه محرم و... و یا مکان‌های خاص مانند مشاهد مشرفه، گلزار شهداء و... که فضای معنوی بیشتری دارد، برای تبلیغ بهره ببرد. همچنین مبلغ باید توجه خاصی به حضور در مسجد داشته باشد. مساجد در طول تاریخ، مهم‌ترین پایگاه دین‌داری و حرکت‌های مردمی بوده است.

از جمله تأکیدات آیت‌الله خامنه‌ای به طلاب، توجه به ابزار مناسب و متناسب با تبلیغ است. بهره بردن از هنر در منبر و شیوه‌های دیگر تبلیغ، تسلط بر فن بیان، یادگیری زبان خارجی به‌عنوان ابزار حتمی کار، بهره بردن از فضای مجازی، بیان نافذ و قوی،.. آگاهی به شرایط زمان و مکان، تسلط بر مخاطب از جمله ابزارهایی است که مبلغ می‌تواند در راستای تبلیغ از آن‌ها استفاده نماید.

در کنار ابزارها، روش‌های تبلیغ در طول زمان تغییر می‌کند و ممکن است برخی روش‌ها فاقد اثرگذاری مطلوب باشد. روش‌ها و شیوه‌های تبلیغ روز به روز پیشرفته‌تر، کارآمدتر، علمی‌تر و پیچیده‌تر می‌شوند که بهره‌گیری از آنان ضروری است. البته تأکید بر بهره‌مندی از روش‌ها و ابزارهای نوین به معنای ناکارآمدی روش‌های سنتی در حوزه‌های علمیه نیست؛ ولی شیوه‌های سنتی متداول تبلیغ، ما را از شیوه‌های جدید بی‌نیاز نمی‌کند.

جدای از شکل و قالب تبلیغ، محتوای تبلیغ باید مورد توجه باشد. حکمت در محتوا، اتقان مطالب، توجه داشتن به بُعد سیاسی اسلام، مخاطب را به عبودیت الهی سوق دادن، امیدوار بخش بودن و توجه به بعد معرفتی دین از جمله نکاتی است که پر محتوای تبلیغ باید وجود داشته باشد.

موفقیت در تبلیغ مانند دیگر امور محتاج به آسیب‌شناسی از طرف مبلغ و رفع نقاط ضعف است. تشخیص ندادن مطالب مهم و عمده کردن مطالب کوچک، بیان مطالب سست و ضعیف که اعتقاد و ایمان مخاطب را کم می‌کند، گرفتار تسامح و تساهل شدن، به خاطر سختی و مشقت یا بهانه تحصیل زیر بار مسئولیت تبلیغ نرفتن؛ از جمله آسیب‌هایی است که ممکن است مبلغ دچار آن شود پس باید آن‌ها را بشناسد و برای خود راه علاج بیابد.

نمودار شبکه مضمونی توقعات تبلیغی آیت‌الله خامنه‌ای از طلبه انقلابی:

۳-۳. نقش فرهنگی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای

بعد دیگری از نقش اجتماعی طلبه انقلابی، نقش فرهنگی اوست. فرهنگ در اندیشه آیت‌الله خامنه‌ای آن عامل مؤثری است که جهت‌دهنده ذهنیت‌ها است که رفتار آدمی را به سمتی هدایت می‌کند. فرهنگ مانند هوا است و خواه‌ناخواه تأثیر خود را بر جامعه می‌گذارد. در نظر آیت‌الله خامنه‌ای مسائل فرهنگی مهم‌ترین مسأله نظام و بستر مسائل سیاسی و اقتصادی است و معتقدند طلاب در حل مسائل فرهنگی کشور نقشی اساسی دارند.

ایجاد جریان فکری و گفتمان‌سازی در جامعه، وظیفه‌ای است که متوجه عالمان دینی به‌عنوان بخشی از اندیشمندان جامعه است. وقتی موضوعی در جامعه به جریان تبدیل می‌شود، افکار عمومی را به خود جلب می‌کند و در امتداد آن نظر مسئولان و مدیران را به خود جلب کند که به‌طور طبیعی عامل مهمی برای تحقق آن است.

سبک زندگی یا رفتار اجتماعی و شیوه‌ی زیستن، بُعد مهمی از فرهنگ است که هویت انسان را می‌سازد و متن زندگی را تشکیل می‌دهد و به همین جهت، مهم‌ترین رکن تمدن نوین اسلامی را، سبک زندگی تشکیل می‌دهد. در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای، سبک زندگی باید برآمده از توحید باشد که لازمه آن ایجاد جامعه‌ای است که بر مبنای توحید شکل بگیرد و اداره شود و چنین مهمی بدون سبک زندگی اسلامی، امکان نخواهد داشت. عالمان دین، اولین مکلفین برای عملی‌سازی دین هستند پس آن‌ها موظف به ارائه سبک زندگی ایرانی اسلامی خواهند بود و علاوه بر آن باید در عرصه‌های خدمات اجتماعی مانند مدرسه‌سازی، بیمارستان‌سازی، کمک به مردم هنگام حوادث و... نیز حضور فعال داشته باشد.

طلبه انقلابی، علاوه بر گفتمان‌سازی در جامعه، ارائه و ترویج سبک زندگی و حضور در عرصه‌های خدمات اجتماعی باید فرهنگ اصیل موجود را در برابر تهاجم فرهنگی دشمنان، حفظ و تقویت کند. نظام سلطه برای بقاء خود محتاج مدیریت جریانات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در دنیا است که امروزه برای دستیابی به اهداف خود نیازمند تسلط فرهنگی بر ملت‌ها هستند؛ لذا با فرهنگ‌های اصیل مقابله می‌کنند و خصوصاً با فرهنگ شیعه که جدای از ظلم‌ستیزی ذاتی‌اش با پیروزی انقلاب اسلامی راه جدیدی را برای حکومت‌داری و جمع بین معنویت و دنیا عرضه کرده است.

محور اصلی تهاجم فرهنگی دشمنان از بین بردن «ایمان به خدا» در جامعه است و کلیدی‌ترین فعالیت در جهاد فرهنگی و مقابله با تهاجم فرهنگی از نظر آیت‌الله خامنه‌ای، تولیدی فکر بر اساس آموزه‌های اسلام است که چنین وظیفه‌ای متوجه عالمان دین و حوزه‌های علمیه است.

نمودار شبکه مضمونی توقعات فرهنگی آیت‌الله خامنه‌ای از طلبه انقلابی:

نتیجه‌گیری

نقش اجتماعی طلبه انقلابی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای با توجه به توقعات و مطالبات ایشان در رفتارهای اجتماعی طلبه انقلابی، مشخص می‌شود. به‌طور کلی می‌توان انتظارات آیت‌الله خامنه‌ای که برآمده از جهان‌بینی توحیدی ایشان است را در سه بُعد سیاسی، تبلیغی و فرهنگی خلاصه کرد.

در بعد سیاسی توقعات کلی سیاسی و زیرمجموعه‌های آن، ذیل چهار عنوان صورت‌بندی می‌شود: (۱) نگرش صحیح به رابطه اسلام و سیاست؛ (۲) داشتن آگاهی سیاسی و قدرت تحلیل؛ (۳) پاسداری از آرمان‌ها و دستاوردهای انقلاب؛ (۴) داشتن روحیه مبارزاتی.

با مراجعه به فرمایشات آیت‌الله خامنه‌ای، توقعات ایشان در عرصه تبلیغی طلبه انقلابی در عناوین کلی: «پیش‌نیازها»، «مخاطب‌شناسی»، «نکات تبلیغ» و «آسیب‌شناسی» موضوع‌بندی می‌شود.

همچنین دیگر فعالیت‌های اجتماعی طلبه انقلابی را می‌توان ذیل عنوان فعالیت‌های فرهنگی با عنایت به معنای وسیعی که فرهنگ می‌تواند داشته باشد، جمع‌بندی نمود: (۱) گفتمان‌سازی و جریان‌سازی؛ (۲) ترویج و تبیین سبک زندگی ایرانی اسلامی؛ (۳) فعالیت در عرصه‌های خدمات اجتماعی؛ (۴) مقابله با تهاجم فرهنگی.

فهرست منابع

۱. ایمانی جاجرمی، حسین. (۱۳۸۶)، «مروری بر نظریه نقش در جامعه‌شناسی»، *فصلنامه رشد آموزش علوم اجتماعی*، شماره ۳۴.
۲. توسلی، غلامعباس. (۱۳۸۶)، *نظریه‌های جامعه‌شناسی*، چ ۱۳، تهران: سمت.
۳. خامنه‌ای، علی. (۱۳۹۵)، *طرح کلی اندیشه اسلامی در قرآن*، چ ۷، تهران: نشر مؤسسه ایمان.
۴. خسروپناه، عبدالحسین. (۱۳۹۶)، *منظومه فکری آیت‌الله‌العظمی خامنه‌ای*، تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۵. خمینی، روح‌الله. (۱۳۹۸)، *منشور روحانیت*، چ ۳۸، تهران: تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۶. درس‌لر، دیوید. (۱۳۸۸)، *جامعه‌شناسی بررسی تعامل انسان‌ها*، ترجمه: مهرداد هوشمند، چ ۱، تهران: انتشارات اطلاعات.
۷. سیاهپوش، امیر. (۱۳۹۵)، «انقلاب اسلامی در منظومه فکری آیت‌الله خامنه‌ای»، *رساله دکتری رشته مدرسی معارف اسلامی*، قم: دانشگاه معارف اسلامی.
۸. صدرنوبی، رامپور. (۱۳۸۰)، «دو اندیشمند والامقام نظریه نقش اجتماعی»، *مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی*، دانشگاه فردوسی مشهد، شماره سوم و چهارم؛ سال سی و چهارم، پاییز و زمستان.
۹. کوئن، بروس. (۱۳۷۸)، *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه: غلامعلی توسلی، چ ۱۰، تهران: انتشارات سمت.
۱۰. لوئیس، کوزر. (۱۳۹۴)، *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*، ترجمه: محسن ثلاثی، چ ۲۰، تهران: انتشارات علمی.

۱۱. لوئیس، کوزر؛ روزنبرگ، برنارد. (۱۳۸۵)، *نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی*، ترجمه: فرهنگ ارشاد، چ ۳، تهران: نشر نی.
۱۲. مارشال، گوردون. (۱۳۸۸)، *فرهنگ لغات جامعه‌شناسی آکسفورد*، ترجمه: احمد مشیرزاده، چ ۱، تهران: نشر میزان.

